

ЩОДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ СТАЛКІНГУ ТА КІБЕРСТАЛКІНГУ ЯК ФОРМ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

Олійниченко Ангеліна Євгенівна

*докторка філософії у галузі права,
національна консультантка з питань гендерно зумовленого
насильства, експертка з питань посилення спроможності
Міністерства соціальної політики України
у сфері запобігання та реагування на сексуальне насильство,
пов'язане із конфліктом,
Фонд ООН у галузі народонаселення в Україні,
м. Київ, Україна*

1. На початку жовтня 2024 року у засобах масової інформації [8 та інші] пролунали гучні заголовки про те, що у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 12088 від 03.10.2024 р. [7], яким пропонується **«встановити відповідальність за сталкінг»**. Зазначеною законодавчою ініціативою пропонується внести зміни до статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII (далі – Закон № 2229-VIII) [4], визначивши лише терміни «злочинне переслідування» й «кіберпереслідування». Дійсно, криміналізація переслідування, чи як прийнято називати за кордоном «сталкінг», є однією із вимог до країн, які ратифікували Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яка уже відома великому загалу як Стамбульська конвенція, а саме «..вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисні діяння, які полягають в повторному здійсненні загрозливої поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку, були криміналізовані» [5]. Навіть не дивлячись на те, що Стамбульська конвенція є міжнародним стандартом щодо боротьби з гендерно зумовленим насильством, зокрема домашнім, відсутність відповідальності за вчинення переслідування є викликом нашого сьогодення та потребує обережних та обміркованих законодавчих змін, щодо закріплення можливості притягнення до відповідальності тих, хто вчиняє такі дії. Але слід зазначити, що зміни до законодавства у вигляді визначення терміну (термінів) діяння, ще не означає встановлення відповідальності за його вчинення.

2. Зокрема, **злочинне переслідування (сталкінг)**, пропонується вважати формою психологічного домашнього насильства, яка виражається у «неодноразовому прояві небажаної нав'язливої уваги до однієї людини з боку іншої людини або групи людей, а також полягає у тривалому стеженні за постраждалою особою та перебуванні біля місця її проживання без передбаченого законом дозволу» [1]. На нашу думку, запропоноване визначення не містить усіх можливих варіантів вчинення зазначеного діяння. Насамперед, кривдник може перебувати не тільки біля місця проживання постраждалої особи, а й до прикладу, біля місця роботи, відпочинку, тренувань, тощо. Також викликає сумнів щодо вдалості пропозиції передбачити відсутність законного дозволу перебувати біля місця проживання. Адже кривдник може бути сусідом або мешкати неподалік, але суть вчинення злочинного діяння не зміниться, але запропонована норма автоматично робить таке діяння законним.

3. Разом з цим, **кіберпереслідування** пропонується вважати як «..вид злочинного переслідування, що передбачає постійне спостереження за постраждалою особою без її згоди чи законного дозволу за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій, що може здійснюватися шляхом обробки персональних даних жертви, зокрема в результаті крадіжки особистих даних або шпигування за жертвою через її соціальні мережі або платформи обміну повідомленнями, електронну пошту та телефон, крадіжку паролів або злом її пристроїв для доступу до приватного простору за допомогою встановлення додатків геолокації, у тому числі шпигунського програмного забезпечення, або через викрадення її пристроїв» [1]. На нашу думку, таке визначення має також включати небажану нав'язливу поведінку. Адже вважаємо що сталкінг та кіберсталкінг – це не тільки буквальне стеження за особою, а також нав'язливе переслідування та примушування до комунікацій.

4. Окрім зазначених термінів, авторами законопроекту [1] пропонується внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України про те, що **застосування обмежувальних заходів до осіб, які вчинили домашнє насильство** відбувається одразу після проголошення рішення першої інстанції та продовжують застосовуватися навіть у випадках оскарження зазначеного рішення [1]. На перший погляд може здаватися, що така законодавча зміна зовсім нелогічно додана до проекту змін про «сталкінг». Але на нашу думку, саме з метою недопущення переслідування осіб, які постраждали від домашнього насильства у закон про кримінальну відповідальність уведено інститут обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство та у інші відповідні нормативно-

правові акти можливість застосування схожих за правовою природою заходів, зокрема тимчасово-заборонних та обмежувальних приписів.

4. Через кілька місяців після реєстрації розглянутого вище законопроекту, в Верховній Раді України таки відбулась реєстрація зовсім іншого проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення повноти імплементації положень міжнародного права з питань протидії домашньому та іншим видам насильства, у тому числі щодо дітей» (реєстр. № 12297 від 09.12.2024) [2], яким буквально пропонується криміналізувати незаконне переслідування (сталкінг). Авторами законопроекту пропонується визначити у Кримінальному кодексі України **незаконне переслідування (сталкінг)**, як «..умисне вчинення дій (двічі або більше), що полягають у здійсненні загрозливої поведінки стосовно потерпілої особи (незаконне стеження, нав'язування спілкування, інше незаконне пряме чи опосередковане вторгнення у будь-який спосіб в особисте чи сімейне життя потерпілої особи всупереч її волі), у тому числі з використанням електронних комунікацій, що викликає у неї страх за безпеку свого життя чи здоров'я або її близьких, за відсутності ознак діяння, передбаченого статтею 126-1 Кримінального кодексу України» [2]. Запропонована норма включає і сталкінг, і кіберсталкінг. А також тішить те, що зазначене діяння є формою як домашнього насильства, так і насильства за ознакою статі. Але на нашу думку, більш прийнятним було б, все ж таки, розмежувати у окремій частині статті закону про кримінальну відповідальність щодо вчинення сталкінгу та кіберсталкінгу, через різний підхід до кваліфікації, розслідування, тощо, а також з метою статичного розмежування вчинення сталкінгу та кіберсталкінгу в Україні.

Разом з цим непокоїть прив'язка до статті 126-1 Кримінального кодексу України, яка, як нам відомо, включає систематичне вчинення будь-якої із трьох форм домашнього насильства (фізичне, **психологічне** та економічне) [6]. Тож цікавим є те, що визначення психологічного домашнього насильства, відповідно до статті 1 Закону № 2229-VIII, полягає у «..словесних образах, погрозах, у тому числі щодо третіх осіб, приниженні, **переслідуванні**, залякуванні, ..тощо, але якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи» [4]. Таким чином викликає сумнів щодо безпроблемної, правильної та однозначної правової кваліфікації та розмежуванні зазначених діянь. Отже хоча розглянуті зміни щодо криміналізації сталкінгу та кіберсталкінгу на нашу думку потребують

перегляду та суттєвого доопрацювання, все ж таки тішить рух та розуміння ініціаторів законопроектів щодо важливості та актуальності таких змін.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг) : Проект Закону України від 02.10.2024 № 12088. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44972> (дата звернення: 01.03.2025).

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення повноти імплементації положень міжнародного права з питань протидії домашньому та іншим видам насильства, у тому числі щодо дітей : Проект Закону України від 09.12.2024 № 12297. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44972> (дата звернення: 01.03.2025).

3. Про внесення змін до деяких законів України з метою вдосконалення механізму реагування на випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі стосовно громадян України за кордоном : Проект Закону України від 17.05.2024 № 11270. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44170> (дата звернення: 01.03.2025).

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 6. Ст. 245. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 01.03.2025).

5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : від 11.05.2011 р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 87. Ст. 5450. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 01.03.2025).

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.03.2025).

7. Нардепи зареєстрували у Раді проект щодо покарання за сталкінг. *Суспільно-політичне інформаційне інтернет-видання «Суспільне Мовлення»* URL: <https://suspilne.media/851223-nardepi-zareestruvali-u-radi-zakonoprojekt-sodo-pokaranna-za-stalking/> (дата звернення: 01.03.2025).